

намножилося «курфушерів», котрі лічать ту нещасну Україну. Вони лічать її організм всякими затроєними «ізмами», від котрих вона в судорогах б'ється і близька смерті. Україна потребує віджити духовим життям, Христовим життям!» [1, с. 113].

1. Хомишин Г. Українська проблема. Написав для духовної і світської інтелігенції українського народу. – Богородчани: Накладом Української католицької організації, 1932. – 184 с.

SUMMARY

Ivan Koziy

CHURCH AS A COMPONENT OF UKRAINIAN NATIONALISM

The article analyzes the role of churches in the process of Ukrainian nationalism of the twentieth century (for example, works of Bishop G. Khomyshyn).

Key words: church, clergy, nationalism.

Наталя КОЛБ,

**молодший науковий співробітник Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів**

ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА ГАЛИЧИНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТ.

Досліджується участь греко-католицького парафіяльного духовенства у розвитку господарсько-економічного життя українців Галичини кінця ХІХ ст., з'ясовується мотивація, напрями й основні результати цієї діяльності священників.

Ключові слова: Галичина, господарсько-економічна діяльність, греко-католицьке парафіяльне духовенство.

Вагомою складовою українського національного руху кінця ХІХ ст. в Галичині була економічно-господарська робота, адже визріло розуміння, що „дійти до свободи національної – може тільки нарід економічно незалежний, значить заможний” [57; 3]. Відтак українці розробляли плани й напрями господарсько-економічної діяльності для якнайшвидшого досягнення матеріального зміцнення народу, створювали відповідні національні інституції, проводили різнопланову просвітницьку роботу. Важливу роль у цих процесах, поряд із зміцнілою когортою національної світської інтелігенції, стало відігравало греко-католицьке парафіяльне духовенство [14, с. 77–79].

Мета цього дослідження – визначити основні ділянки господарсько-економічної діяльності греко-католицького парафіяльного клиру кінця ХІХ ст., окреслити мотивацію, яка спонукала священників до такої роботи, а також відзначити їхні досягнення й заслуги у цій ділянці.

Основним джерелом для отримання інформації про економічно-господарське життя українців кінця ХІХ ст. й участь духовенства у ньому стали українські галицькі

часописи „Галичанин”, „Руслан”, а особливо друкований орган народовецької політичної течії „Діло”. Свідченням неабиякої ваги, яку надавало духовенство питанню розвитку економічно-господарського життя українців і ролі духовної верстви в цьому, є непоодинокі дописи на цю тему в священницьких часописах „Душпастир” і „Прапор”. У дослідженні також використані матеріали 201 (Греко-католицька митрополічна консисторія, м. Львів) і 358 (Шептицький Андрій, Олександр, граф, митрополит Греко-католицької церкви. 1865-1944 рр.) фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, робота активного учасника українського національного руху в Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. К. Левицького, праці українців у діаспорі (І. Витановича, А. Качора й О. Субтельного), а також дослідження сучасних українських істориків О. Аркуші, Я. Глистюка, С. Злупка, С. Качараби й О. Турія.

Наприкінці ХІХ ст українці залишалися переважно селянською нацією (станом на 1900 р. селянство становило 95 % усього українського населення Галичини [93]). Тому майбутнє народу нерозривно пов’язувалося з долею селянина й хліборобським питанням [78]. Найпершою, а часто і єдиною силою, яка за рівнем освіти й авторитету могла проводити ефективну економічно-господарську діяльність у громаді, було парафіяльне духовенство [38].

Будучи активними учасниками національного громадсько-політичного руху, греко-католицькі священники вже протягом другої половини ХІХ ст. звертали значну увагу на проблеми економічного розвитку українства [54, с. 12–19]. На кінець ХІХ ст. серед духовенства глибоко утвердилося переконання, що робота над економічно-господарським зміцненням селянства є обов’язком верстви, при тому не лише національним [65], а й душпастирським, адже матеріальна стабільність пастви була своєрідною запорукою її побожності [96], запевненням економічної стабільності Церкви й духовенства [51], а також засобом нейтралізації впливу радикалів [103] і підготовки народу до висунення суспільно-економічних вимог на християнських засадах [88]. Бачення господарсько-економічної роботи як однієї з пріоритетних ділянок діяльності клиру ґрунтувалося також і на тому, що це було офіційною позицією Католицької Церкви. Зважаючи на розвиток капіталістичних відносин, а також соціалістичного руху Апостольський престол виявляв зростаюче зацікавлення до соціально-економічних питань. Це відобразилося в енцикліці папи Лева ХІІІ „*Rerum Novarum*“ (1891 р.), в якій була виразно сформульована соціально-економічна позиція Католицької Церкви [48]. Згодом, у наступних своїх посланнях Святіший Отець знову звертав увагу на соціально-економічні питання, закликаючи духовенство опікуватись економічною організацією селянства [13].

Потреба ефективно вести власне парафіяльне господарство (яке було одним з основних джерел доходів парохів) і провадити успішну економічно-господарську працю в громаді спонукала майбутніх священників ще під час навчання у семінарії дбати про здобуття необхідних знань і навичок. У 1891 р. студенти Львівської греко-католицької семінарії створили економічно-господарський гурток. З 1897 р. він діяв як суспільно-економічна секція Літературно-наукового товариства семінарії. Робота гуртка передбачала заслухання підготовлених семінаристами доповідей про різні галузі господарювання та їхнє обговорення [29].

Парафіяльні священники традиційно були активними учасниками господарсько-економічного руху на місцях. Проте більш діяльними у цій сфері наприкінці ХІХ ст.

все ж виявилось саме духовенство народовецької орієнтації. Свою економічно-господарську роботу такі священики часто проводили в рамках діяльності товариства „Просвіта“, яке з 1890 р. з суто просвітницького перетворилося на просвітницько-економічне [72; 44; 45]. Священики були серед організаторів, доповідачів [80] і учасників численних господарських віч „Просвіти“ [23; 15], виступали з пропозиціями щодо економічної організації українців [79; 67], ділилися досвідом у різних видах господарювання [87; 61], розповсюджували селекційне насіння, щепи, городні й господарські знаряддя [50]¹. Заходами парафіяльного духовенства створювалися позичкові каси, крамниці й шпихлірі, що діяли під егідою „Просвіти“.

Живучи та працюючи серед народу, а також ведучи власне господарство, священики усвідомлювали, що однією з головних причин низької ефективності господарювання були застарілість і недостатній рівень сільськогосподарських знань і навичок селян², а також однотипність їхнього господарювання. Основу сільського господарства на той час складало вирощування збіжжя й картоплі, тож випадки неврожаїв цих культур практично прирікали селян на голод. Прагнучи змінити такий стан речей, кілька парафіяльних священиків – оо. Юліан і Тома Дуткевичі, Теофіл Гутковський, Віктор Цебровський, Григорій Купчинський та Юліан Дорожинський – у 1899 р. створили в Олеську товариство „Сільський господар“ [54, с. 21]. Головою товариства став о. Т. Дуткевич [83]. Завданням „Сільського господаря“ було пропагувати розвиток альтернативних галузей господарювання – рільництва, тваринництва, садівництва, городництва, пасічництва – та їхнє паралельне використання³. Також товариство мало на меті поширювати фахову літературу й надавати посередницькі послуги при закупівлі техніки й сільськогосподарського знаряддя [89]. Засновники „Сільського господаря“ закликали парафіяльне духовенство й учителів пропагувати товариство у громадах, залучаючи до нього якнайбільше членів [82]. Товариство організовувало господарські засідання, збори та віча, для доповідей на яких запрошувало фахівців із різних галузей господарства, серед яких нерідко були й священики. Вже протягом кількох наступних років товариство „Сільський господар“ охопило своєю діяльністю кілька повітів і в 1903 р., для зручності його членів, осідок товариства було перенесено до Львова⁴.

Станом на 90-ті роки XIX ст. сформувалося коло священиків, які опікувалися розвитком українського скотарства. Розведення худоби було другим основним видом господарювання на селі. Проте на кінець XIX ст. галузь була монополізована, а ціна на продукцію скотарства штучно занижена, що зробило його не вигідним для селян. Такий стан речей спонукав окремих священиків розробити заходи для відновлення рентабельності тваринництва для українського загалу. У 1897 р. парох с. Княгиничі Рогатинського повіту о. А. Пеленський організував спілку селян-скотарів і наладив систему транспортування їхньої худоби на віденські торги без використання послуг посередників [10]. Практика о. А. Пеленського зацікавила багатьох осіб у краї, що спонукало його до популяризації свого методу за посередництвом української преси [11; 25]. У тому ж 1897 р. у Станіславі почало діяти товариство „Підгірська спілка“ (з кінця 1897 р. його назва змінено на „Підгірська спілка для торгівлі безрогами і рогатою худобою“) [62], метою якого була організація продажу худоби й, у дальшій перспективі, створення фабрики для масарських виробів [16]. Головою спілки став парох Сільця о. В. Озаркевич. Одним

з найактивніших членів товариства був о. Є. Баріш. Правління „Підгірської спілки” розраховувало на підтримку парафіяльного духовенства в популяризації товариства серед селян [21].

Українці усвідомлювали, що одним з найефективніших способів поширення знань з господарювання, який би дав змогу максимально охопити українське селянство краю, є фахові друковані видання. З огляду на це, кілька священиків у 1898 р. заснували рільничий часопис „Господар” – єдине на той час українське видання такого характеру. За задумом творців, у перспективі на базі часопису мало виникнути „Товариство руських хліборобів”, завданням якого була б підтримка інтересів середніх і дрібних землевласників. Членами товариства автоматично мали стати всі передплатники „Господаря” [4], тому неабиякої ваги набувало питання якнайшвидшого збільшення їхньої чисельності. Забезпечення кількісних показників передплатників „Господаря” теж покладалося насамперед на духовенство, яке мало саме ставати передплатниками часопису, й заохочувати до цього парафіян. Відгукуючись на заклики редакції часопису значна частина духовенства долучилася до його розвитку. Станом на 1899 р. священики займали перше місце за кількістю передплатників „Господаря” (485 осіб). Проте, зважаючи на загальну кількість священиків у краї, це число могло бути значно більшим [35].

Економічний розвиток українства супроводжувався створенням численних локальних економічно-господарських осередків, активну участь у чому брали і священики. Душпастирі ставали засновниками й діячами економічних спілок, громадських зсипів, позичкових кас, українських (зокрема церковних)⁵ крамниць [5; 52; 73], які пропагували національну продукцію [94] й подекуди складали гідну конкуренцію єврейським склепам [6; 59]. Традиційним засобом запевнення матеріальної стабільності громади залишалась антиалкогольна діяльність духовенства [12; 28]. Неподошиноками були й випадки, коли завдяки порадам⁶ і підтримці [69] (у т. ч. матеріальній [99]) духовенства, селянам вдавалося зберегти свої землі, які євреї намагалися відібрати через лихву [1], і навіть стати власниками єврейських [32; 56] і поміщицьких [31] наділів.

Одне із завдань клиру полягало у сприянні зміцненню українських виробників і купецької верстви через пропаганду й максимальну закупівлю їхньої продукції. Так, священики входили до складу українського споживчого кооперативу „Народна торгівля” у Львові, „Спілка для господарства й торгівлі” у Перемишлі [54, с. 19–20], інших крамарських осередків [55; 90], завданням яких було надавати селянам необхідну інформацію й допомогу в закупівлі товарів і можливість отримувати їх за дешевшими цінами [24]. Самоочевидним уважалося те, що речі церковного вжитку священики мали закупляти винятково (наскільки це було можливим) національного виробництва [33]. Так, у 1896 р. станіславський ординаріат закликав підвладне духовенство купувати церковне приладдя у товаристві „Народна торгівля” [76]. Дедалі популярнішою серед духовенства ставала продукція „Товариства для виробу і продажу риз церковних у Самборі” [40; 43]. Самі священики зазначали, що й асортимент, і якість національної продукції постійно покращувались і складали гідну конкуренцію іноземним зразкам. Тож факти нехтування духовенством національної церковної продукції вважалися виявом непатріотичної позиції клиру й викликали обурення не лише у світських колах [60], а й серед самих священиків.

Важливим завданням української економіки була націоналізація капіталу через його вкладення в українські економічні товариства [30; 49]. Одним з них стало засноване у 1892 р. перше українське страхове товариство „Дністер”. Активна участь душпастирів у ньому додатково зумовлювалася тим, що, згідно з крайовим статутом, кожен ерекційний будинок мав бути застрахований від пожежі [100]. „Дністер” відразу отримав підтримку греко-католицького єпископату. Восени 1892 р. єпархіальні ординаріати закликали духовенство ставати членами „Дністра”, страхувати у ньому ерекційні будівлі [9; 37], а також пропагувати товариство серед парафіян [74]. Ще раніше з подібним закликом до духовенства звернувся святоюрський орган „Душпастир” [2]. „Дністер” підтримала значна частина парафіяльного клиру [26; 27; 77]. На час заснування членами товариства були 137 священників, займаючи другу позицію за цим показником після світської інтелігенції [22]. З кожним роком зростала кількість застрахованого у „Дністрі” церковного майна. Станом на 1898 р. у товаристві були застраховані 1245 парафій та 1808 церков [84]. З часом „Дністер” наважав почав надавати підтримку Греко-Католицькій Церкві, щороку виділяючи кошти на добротинність [47] і різні церковні цілі [85].

Попри те, що кількість застрахованих священниками у „Дністрі” церков й ерекційних будівель постійно зростала, вона була далекою від можливої. Частина священників (обґрунтовуючи це обережністю) страхували в „Дністрі” лише частину церковного майна, а іншу – в якомусь із польських чи німецьких товариств. Чимало залишалося й абсолютно незастрахованих у „Дністрі” парафій (станом на 1897 р. їх налічувалося 832) [63; 64]. Їхніми настоятелями часто були русофіли. „Стара” партія, попри неодноразові запевнення народовців у позапартійному характері „Дністра” [8], вважала його товариством з виразно народовецьким забарвленням [70]. Керуючись політичними мотивами, „тверді” священники, всупереч національним інтересам і розпорядженням церковної влади, продовжували страхувати церковне й особисте майно у польських товариствах⁷ і свідомо не ознайомлювали парафіян з діяльністю „Дністра” [41].

Священники брали активну участь у розвитку національного кредитування, будучи засновниками й членами численних сільських і міських кредитних товариств („Самопоміч” у Бродах [19], „Віра” у Перемишлі [71], „Надія” на Бережанщині [18], „Товариство взаємного кредиту „Дністер” у Львові [20] й багатьох ін. [7; 39; 66; 86]). Метою таких товариств було надавати дешеві кредити на господарські чи заробітчанські потреби, вигідно розміщувати ощадні внески своїх членів й оберігати їх від лихварського визиску [17; 34].

У 90-х рр. XIX ст. поширенням явищем стала економічна еміграція українського селянства, спричинена нуждою й низьким рівнем життя в Галичині. Українські селяни емігрували в різних напрямках – до Росії, Бразилії, Канади, Америки [53]. Розуміючи неможливість запобігти розвитку еміграційного руху, духовна влада закликала священників опікуватися долею таких парафіян, зокрема через співпрацю з львівським товариством св. Рафаїла, метою якого була релігійно-моральна й матеріальна опіка над емігрантами. Духовенство ставало делегатами й довірчими особами товариства, зверталось до нього за порадами з приводу різних еміграційних питань [97], священники-члени комітету товариства дбали про надання емігрантам греко-католицьких молитовників й україномовної літератури [75]. Також священники ставали інформаторами створеного в 1896 р. Народною Радою комітету у справі еміграції, який

мав контролювати й гальмувати еміграцію українців до Бразилії, а також оберігати емігрантів від визисків [91]. Кореспонденти української преси закликали парохів дбати про збереження земель емігрантів у власності української громади [36; 102].

Наприкінці XIX ст. греко-католицьке парафіяльне духовенство, насамперед священники народовецької орієнтації, залишались активними учасниками українського економічно-господарського життя краю. Серед пастирів панувало переконання, що така діяльність є не лише важливим національним, а й душпастирським обов'язком клиру. Керуючись такою мотивацією, парафіяльні священники проводили на місцях різномірну кропітку економічно-господарську роботу: „[...] закладали читальні, шпихліри, каси, крамниці, гуртки „Сільського Господаря“, будували народні доми, самотужки удосконалювалися в лічбі, книговеденні; у засновуваних ними кооперативах мусіли спочатку бути всім – і головами рад, і касирами, і справниками; їздили по крам, на господарські наради, організовували курси, добирали сільську молодь і старших до співпраці“ [14, с. 135]. Таким чином, наприкінці XIX ст. греко-католицьке парафіяльне духовенство було опорою й надійним помічником української інтелігенції в її планах щодо національної економічно-господарської політики в Галичині, важливим, а часом й основним рушієм економічно-господарського життя громади і зробило значний внесок у примноження господарських знань і матеріальне зміцнення українського народу.

¹ Так, філія „Просвіти“ у Рогатині створила овочеву школу, місце під яку безкоштовно виділив парох с. Вербилівці під Рогатином Степан Городецький, а наглядав за нею парох Юнашкова Іван Маркевич [92].

² Ця проблема вже тривалий час перебувала в полі зору духовенства, яке намагалося ознайомлювати парафіян з новими методами господарювання і новими досягненнями в агрономії та зоотехніці [95].

³ Наприклад, у березні 1899 р. „Сільський господар“ провів в Олеську господарське віче, де священники розповідали про різні галузі господарювання [58].

⁴ У 1909 р. „Сільський господар“ був реформований і (значною мірою завдяки керівництву Є. Олесницького) перетворився на провідну господарську установу українців Галичини. Попри залучення до нього значної кількості світських осіб, товариство й надалі перебувало під серйозною опікою духовенства. Так, у 1913 р. майже дві третини філій товариства очолювалися священниками. Розвитком „Сільського господаря“ опікувався також митрополит Андрей Шептицький [98].

⁵ Доходи з церковних крамниць, зокрема, ставали додатковим джерелом грошових надходжень, які за потреб використовувалися священником і громадою для будівництва чи прикраси церкви [81].

⁶ Парох Беньківців біля Рогатина о. В. Филиповський заангажував кількох своїх парафіян до членства в економічному товаристві „Защита Земли“, яке надавало заможним господарям іпотечні кредити на докупівлю земель, а також проводило їхню парцеляцію [46; 101].

⁷ Польські страхові товариства „Славія“, „Фенікс“, „Ацієнда“ активно використовували несприйняття священниками-русофілами „Дністра“, виділяючи кошти на русо-фільський „Народний дім“ [42].

1. Осипович А. Т. Дописи „Дѣла“ // Дѣло. – 1894. – Ч. 32. – 10 (22) лютого.

2. [А. Т.] Руске ассеккураціне Товариство Днѣстеръ // Душпастырѣ. – 1892. – 3 (15) марта. – Ч. 5. – С. 116–117.

3. Аркуша О. Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження). – Львів, 1997. – С. 11–12.
4. Въ дѣлѣ „Господаря” // Прапоръ. – 1898. – Ч. 12. – С. 374–380.
5. Въ селѣ Буцовѣ коло Перемышля // Дѣло. – 1896. – 8 (20) сѣчня. – Ч. 5.
6. Въ селѣ Кричцѣ коло Солотвины // Дѣло. – 1895. – 20 падолиста (1 жовтня). – Ч. 233.
7. Въ селѣ Милованю // Дѣло. – 1894. – 15 (27) падолиста. – Ч. 256.
8. Въ справѣ „Днѣстра” // Дѣло. – 1892. – 22 цвѣтня (4 мая). – Ч. 90.
9. Въ справѣ товариства „Днѣстеръ” // Дѣло. – 1895. – 13 (25) цвѣтня. – Ч. 80.
10. Въ справ торговлѣ безрогами // Дѣло. – 1897. – 14 (26) лютого. – Ч. 36.
11. Въ справ торговлѣ безрогами // Дѣло. – 1897. – 26 мая (7 червня). – Ч. 117.
12. Въ Токахъ въ Збаражчин // Дѣло. – 1893. – 13 (25) жовтня. – Ч. 230.
13. Выдлѣ „Селяньскои Рады” въ Бродахъ // Дѣло. – 1897. – 9 (21) жовтня. – Ч. 229.
14. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – С. 77–79.
15. Вѣче господарске тов. „Просвѣты” // Дѣло. – 1895. – 2 (14) падолиста. – Ч. 246.
16. Вѣдь тов. „Пѣдгѣрська Спѣлка” въ Станиславовѣ // Дѣло. – 1897. – 14 (26) серпня. – Ч. 183.
17. Вѣдозва // Дѣло. – 1895. – 1 (13) цвѣтня. – Ч. 73.
18. Вѣдозва // Дѣло. – 1895. – 17 (29) цвѣтня. – Ч. 84.
19. Вѣдозва // Дѣло. – 1895. – 6 (18) жовтня. – Ч. 224.
20. Вѣдозва // Дѣло. – 1896. – 25 цвѣтня (7 мая). – Ч. 92.
21. Вѣдозва до земляків // Руслан. – 1897. – 15 (27) серпня. – Ч. 184.
22. Вѣдозва до Русинѣвъ // Дѣло. – 1892. – 29 серпня (10 вересня). – Ч. 195.
23. Вѣдозва до Членѣвъ Товариства „Просвѣта” // Дѣло. – 1895. – 4 (16) жовтня. – Ч. 222.
24. Вѣдозва зъ Борщева // Дѣло. – 1899. – 11 (23) жовтня. – Ч. 228.
25. Вп. о. Андрѣй Пеленьскій // Дѣло. – 1897. – 19 (31) марта. – Ч. 64.
26. Всч. духовенство дек. перегиньского // Дѣло. – 1891. – 30 грудня (11 сѣчня 1892). – Ч. 290.
27. Всч. священники деканата Надвѣрняньского // Дѣло. – 1892. – 5 (17) вересня. – Ч. 201.
28. Глинскій Т. Якъ неразъ перепоны стрѣчає священникъ въ праці для добра народу // Дѣло. – 1892. – 4 (16) грудня. – Ч. 274.
29. Глистюк Я. Діяльність студентських товариств греко-католицької духовної семінарії у Львові (1849–1914) // Львів: місто, суспільство, культура. – Львів, 2007. – Т. 6. Львів–Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. – С. 263–264.
30. Голосы Клиру // Прапоръ. – 1899. – Ч. 5. – С. 155–156.
31. Громада купила село // Дѣло. – 1894. – 25 цвѣтня (7 мая). – Ч. 91.
32. Громада Устьє руске // Дѣло. – 1894. – 12 (24) мая. – Ч. 106.
33. Дописи Дѣла // Дѣло. – 1892. – 12 (24) марта. – Ч. 59.
34. До рады надзираючої касы рускої задатковои въ Бродахъ // Дѣло. – 1895. – 13 (25) мая. – Ч. 105.
35. Духовенство – а „Господарь” // Прапоръ. – 1900. – Ч. 3. – С. 86–93.
36. Еміграція нашихъ селянь // Дѣло. – 1899. – 1 (13) цвѣтня. – Ч. 73.
37. Епископскій Ординаріатъ Перемышскій // Дѣло. – 1892. – 18 (30) падолиста. – Ч. 261.
38. Филясь Пл., ЧСВВ. [Без назви] // Душпастырь. – 1895. – 15 (27) березня. – Ч. 5. – С. 125–126.
39. Зъ Бродѣвъ // Дѣло. – 1895. – 24 цвѣтня (6 мая). – Ч. 89.
40. Зъ Кривча надъ Днѣстромъ пише намъ о. Н. Семенѣвъ // Дѣло. – 1894. – 25 мая (6 червня). – Ч. 117.
41. Зъ пѣдъ Комарна // Дѣло. – 1892. – 7 (19) жовтня. – Ч. 226.
42. Зъ Самбора // Дѣло. – 1892. – 19 вересня (1 жовтня). – Ч. 211.
43. Зъ Самбора пишуть намъ // Дѣло. – 1893. – 22 мая (3 червня). – Ч. 112.

44. Загальны зборы товариства „Просвѣта” у Львовѣ // Дѣло. – 1896. – 20 сѣчня (1 лютого) – Ч. 16; 21 сѣчня (5 лютого). – Ч. 18.
45. Загальны зборы членовѣ філії „Просвѣты” въ Станиславовѣ // Дѣло. – 1894. – 14 (26) марта. – Ч. 59.
46. „Защита Земли” // Галичанинъ. – 1899. – 6 (18) марта. – Ч. 52.
47. Звычайны 3-ты Загальны зборы Товариства взаимныхъ обезпечень „Днѣстеръ” // Дѣло. – 1895. – 27 цвѣтня (9 мая). – Ч. 92.
48. Злупко С. Християнсько-демократична течія в українській економічній думці першої половини ХХ століття // Київська Церква. Альманах християнської думки. – Київ; Львів. – 2000. – № 3 (9). – С. 94.
49. Знаціоналізоване капіталу черезъ „Днѣстеръ” // Прапоръ. – 1900. – Ч. 1. – С. 16–19.
50. Золочѣвскій Русинъ-участникъ. Господарске вѣче „Просвѣты” въ Золочевѣ // Дѣло. – 1898. – 1 (13) цвѣтня. – Ч. 72.
51. [И. Н.] Про станъ рускихъ державцѣвъ (посесоробѣвъ) // Прапоръ. – 1897. – Ч. 12. – С. 351–356.
52. „Карпатская крамница” // Червоная Русь. – 1890. – 20 января (1 февраля). – № 15.
53. Качараба С. Напрямки української еміграції зі Східної Галичини і Північної Буковини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 114–121.
54. Качор А. Роля духовенства і Церкви в економічному відродженні Західної України. – Вінніпег, 1992. – С. 12–19.
55. Крамничный Союзъ // Галичанинъ. – 1897. – 20 іюля (1 авг.). – Ч. 163.
56. Купно ґрунту селянами вѣдь жида // Дѣло. – 1897. – 27 жовтня (8 падолиста). – Ч. 244.
57. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. – Львів, 1926. – Ч. 1. – С. 310.
58. Селянскій Л. Товариске вѣче и загальны зборы товариства „Сѣльскій Господаръ” въ Олеську // Дѣло. – 1899. – 13 (25) марта. – Ч. 58.
59. Чорный М. Дописи „Дѣла” // Дѣло. – 1890. – 4 (16) сѣчня. – Ч. 3.
60. Мосора М. Коли то вже у насъ запанує окликъ „свѣй у свого”? // Дѣло. – 1896. – 14 (26) лютого. – Ч. 34.
61. На господарскѣмъ вѣчу „Просвѣты” въ Тернополи // Дѣло. – 1896. – 17 (29) вересня. – Ч. 209; 25 вересня (7 жовтня). – Ч. 216.
62. На кого черга? // Дѣло. – 1897. – 10 (22) грудня. – Ч. 278.
63. Негребецкій И. „Днѣстеръ” – а духовенство. Потреба до економічної організації з оловцемъ въ рукахъ // Дѣло. – 1895. – 22 марта (3 цвѣтня). – Ч. 66; 23 марта (4 цвѣтня). – Ч. 67; 24 марта (5 цвѣтня). – Ч. 68.
64. Негребецкій И. „Днѣстеръ” и духовенство // Прапоръ. – 1897. – Ч. 7. – С. 200–205.
65. Негребецкій И. Наша рѣльня господарка // Прапоръ. – 1897. – Ч. 2. – С. 48–55.
66. Нове руске товариство кредитове // Дѣло. – 1897. – 16 (28) вересня. – Ч. 209.
67. Омікронъ. Економічне вѣче въ Борщевѣ // Дѣло. – 1898. – 15 (27) жовтня. – Ч. 230.
68. Омікронъ. Економічне вѣче въ Борщевѣ // Дѣло. – 1898. – 16 (28) жовтня. – Ч. 231.
69. Парцеляція обшару двѣрского въ Ступниці коло Самбора // Дѣло. – 1894. – 19 падолиста (1 грудня). – Ч. 260.
70. Патріотизмъ пее plus ultra // Дѣло. – 1892. – 23 вересня (5 жовтня). – Ч. 214.
71. Першы загальны зборы задаткового товариства „Вѣтра” въ Перемышли // Дѣло. – 1894. – 19 (31) мая. – Ч. 112.
72. Першы загальны зборы товариства „Просвѣта” въ Рогатинѣ // Дѣло. – 1891. – 1 (13) листопада. – Ч. 247.
73. Письма зъ краю // Дѣло. – 1899. – 22 (10) падолиста. – Ч. 252.
74. Письмо львѣвского митрополичого Ординаріята до Всч. Духовенства въ справѣ

- „Днѣстра” // Дѣло. – 1892. – 14 (26) падолиста. – Ч. 258.
75. „Похороны живыхъ” // Дѣло. – 1895. – 18 (30) мая. – Ч. 109.
76. Припоручене „Народной Торговли” // Дѣло. – 1896. – 24 мая (5 червня). – Ч. 115.
77. Про „Днѣстеръ”, товариство взаимнихъ обезпечень у Львовѣ // Дѣло. – 1893. – 2 (14) сѣчня. – Ч. 1.
78. Рефератъ д-ра Евг. Олесницкого на вѣчи народнѣмъ въ Станиславовѣ въ справахъ економічнихъ // Дѣло. – 1892. – 26 червня (8 липня). – Ч. 143.
79. Руслан. – 1898. – 12 (24) марця. – Ч. 57.
80. Руслан. – 1898. – 1 (13) цвѣтня. – Ч. 73.
81. Руслан. – 1898. – 13 (25) серпня. – Ч. 180.
82. Руслан. – 1898. – 17 (29) жовтня. – Ч. 233.
83. Руслан. – 1899. – 16 (28) марця. – Ч. 60.
84. Руслан. – 1899. – 29 цвѣтня (11 мая). – Ч. 94.
85. Руслан. – 1899. – 2 (14) мая. – Ч. 97.
86. Рухъ въ рускихъ товариствахъ // Дѣло. – 1891. – 7 (19) мая. – Ч. 102.
87. Рухъ въ рускихъ товариствахъ // Дѣло. – 1896. – 10 (22) червня. – Ч. 129.
88. Съ 1899тымъ рокомъ // Прапоръ. – 1899. – Ч. 1. – С. 5.
89. „Сѣльскій Господаръ” въ Олеську // Дѣло. – 1899. – 6 (18) марта. – Ч. 52.
90. „Союзъ крамарскій” въ Перемышли // Дѣло. – 1898. – 9 (21) марта. – Ч. 54.
91. Справа еміграційна // Дѣло. – 1896. – 7 (19) марта. – Ч. 53.
92. Справоздане зъ дѣяльности товариства „Просвѣта” за часъ вѣдъ 1 сѣчня 1894 до 31 грудня 1895 р. // Дѣло. – 1896. – 4 (16) сѣчня. – Ч. 3. – С. 2; 5 (17) сѣчня. – Ч. 4.
93. Субтельний О. Україна. Історія. – Львів, 1991. – С. 273.
94. [Т. Б.] Важне джерело доходу на будову церковей // Душпастьрь. – 1893. – Ч. 7. – 3 (15) цвѣтня. – С. 160–161.
95. Турій О. „Поги і хлопи: соціальна „доктрина” греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині ХІХ століття // Ковчег: Наук. зб. із церковної історії. – Львів, 2001. – Ч. 3. – С. 309.
96. Християнські основи в хліборобскім руху // Руслан. – 1897. – 15 (27) лютого. – Ч. 37.
97. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА у Львові). – Ф. 201. – Оп. 1. – Спр. 4726. – Арк. 25–26, 30.
98. ЦДІА у Львові. – Ф. 358. – Оп. 2. – Спр. 46. – Арк. 13, 33.
99. Честь кому честь! // Дѣло. – 1895. – 6 (18) мая. – Ч. 100.
100. [Ю. Д.] Допись // Душпастьрь. – 1898. – 3 (15) жолтня. – Ч. 19. – С. 603–609.
101. Якъ выглядит истинная реальная патриотическая дѣятельность // Галичанинъ. – 1899. – 4 (16) марта. – Ч. 50.
102. Суходольскій Якѣвъ. Не пускаймо ґрунту въ чужы руки // Дѣло. – 1898. – 30 марта (11 цвѣтня). – Ч. 71.
103. Яцкевичъ М., о. Необроблене поле нашої праці // Душпастьрь. – 1894. – 30 мая (11 червня). – Ч. 10. – С. 241.

SUMMARY

Natalia Kolb

The household-economical activity of the greek-catholic parish clergy in Galicia at the end of the XIX century

In this research is found out the participation of the greek-catholic parish clergy in the development of the household-economical life of the Ukrainians in Galicia at the end of the XIX century. Also the motivation, directions and main results of this activity of the priest has turned off.

Key words: Galicia, household-economical activity, greek-catholic parish clergy.